

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 2, 2024

www.buxdu.uz

Bekmirov Tolib Rashidovich,
Toshkent tibbiyot akademiyasi pedagogika,
psixologiya va tillar kafedrasida katta o'qituvchisi
tolibbekmirov@gmail.ru

ONA VA BOLA O'RTASIDAGI IJTIMOY-PSIXOLOGIK MUNOSABATNING O'ZIGA XOSLIGI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ona va bola o'rtasidagi ijtimoiy psixologik munosabatlarning psixologik talqini yoritilgan. Maqolada ilmiy izlanishlarimiz natijasida olingan ba'zi statistik ma'lumotlar berilgan bo'lib ushbu izlanishlarimiz onalardagi nevrotik holatlarni farzandlari rivojlanishiga, bolaning xulqiga ta'sirining psixologik xususiyatlarini tadqiq qilishimiz dolzarbligini anglatadi. Olingan natijalar asosida ilmiy xulosalar berilgan bo'lib ijtimoiy-psixologik ahamiyatga ega. Bolalardagi yosh inqirozi kechishida onalar tomonidan berilgan ruhiy tarbiya yoki ruhiy jarohatlar albatta bola hayotiga ta'sir etmasdan qolmaydi. Shuningdek maqolada sinaluvchilarning yoshlari, yashash hududlari o'trasigagi aloqadorlik ham aks etgan.

Kalit so'zlar: nevroz, nevrotik holatlar, ayollar, onalar, oila, inqiroz davri, rivojlanish, xavotirlanish, buzulishlar.

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ МАТЕРЬЮ И РЕБЕНКОМ

Аннотация. В данной статье описывается психологическая интерпретация социально-психологических отношений между матерью и ребенком. В статье представлены некоторые статистические данные, полученные в результате наших научных исследований, а это исследование означает, что важно изучить психологические особенности влияния невротических состояний у матерей на развитие их детей и поведение ребенка. На основании полученных результатов даны научные выводы, имеющие социально-психологическое значение. В период возрастного кризиса у детей психическое воспитание или душевные травмы, полученные от матери, обязательно не останутся без влияния на жизнь ребенка. Также в статье показана связь между возрастом тестируемых и районами их проживания.

Ключевые слова: невроз, невротические состояния, женщины, матери, семья, кризисный период, развитие, тревога, расстройства.

CHARACTERISTICS OF SOCIAL-PSYCHOLOGICAL RELATIONSHIP BETWEEN MOTHER AND CHILD

Abstract. This article describes the psychological interpretation of social psychological relations between mother and child. The article presents some statistical data obtained as a result of our scientific research, and this research means that it is important to study the psychological characteristics of the impact of neurotic conditions in mothers on the development of their children and the child's behavior. Based on the obtained results, the scientific conclusions are given, and they are of socio-psychological importance. During the age crisis in children, the mental upbringing or mental traumas given by mothers will definitely not remain without impact on the child's life. The article also reflects the relationship between the youth of the test takers and the areas of their residence.

Key words: neurosis, neurotic states, women, mothers, family, crisis period, development, anxiety, disorders.

Psixologiyada ijtimoiy muhitning o'rni va yaqin kishilar bilan munosabatlarning sifatlari, xususan, bolaning rivojlanishi uchun eng muhim bo'lgan ona bilan erta muloqotning rivojlanishidagi ta'siri to'g'risida muhim savollar anchadan beri o'rtaga tashlangan va hali ham muhokama mavzusi hisoblanadi. Hayotiy vaziyatdagi qiyinchiliklarga bardosh berishda, o'zini qabul qilish va hurmat qilishni saqlab qolishga imkon beradigan ichki resursni yaratishda qanday omillar yordam beradi? Buning uchun yaqinlar bilan dastlabki munosabatlar qanchalik muhim? Salomatlik uchun munosabatlarning ta'sirini qayerdan izlash kerak?

Salomatligi bilan bog'liq muammolari bo'lgan bola tug'ilganda, onalar ularni yetarli darajada ta'minlay olmaslikdan qo'rqqishadi va oila keyingi bolalarni tug'ishdan bosh tortadi, bu esa psixologlar va boshqa

mutaxassislarining alohida e'tiborini talab qiladi [3]. Demografik vaziyatning so'nggi 10 yil ichida eng ma'qul yoshda tug'ish darajasi 20%ga kamaygani bilan namoyon bo'ladi [4]. Maqbul yoshdagi ayollarning 24%i umuman farzand ko'rmoqchi emasligini ta'kidlagan [5].

J.Boulbining ta'kidlashicha, erta bolalikda shakllangan, eng yaqqol ko'rinib turgan xatti-harakatlar bolalikdan to umrning so'ngigacha qadar bo'lgan barcha davrda odamlar uchun stimuly vazifasini o'taydi. Odamlar doimo yaqin munosabatlarni yaratadilar, ularning intensivligi yosh bilan yo'qoladi, ammo shakllangan xatti-harakatlaridagi maxsus ko'rinishlar asosan erta bolalikdagi munosabatlar unga yaqin bo'lgan kattalar ularga ko'rsatgan ta'sir va tajriba bilan chambarchas bog'liqdir. Olim fikricha, g'amxo'r shaxs – bolaga kerak bo'lganda va qiyinchiliklarga duch kelganda qulay va sezgir bo'lishi kerak. Muvaffaqiyatni anglatish bolaga buni qo'llab-quvvatlash sifatida his qildirish va onadan uzoqlashib, dunyoni sokinlik bilan tadqiq qilish imkonini beradi. Voyaga yetganda esa bunday qo'llab-quvvatlash ijtimoiy yutuqlarga erishish, yaqinlardan uzoqlashish, shu bilan birga ular bilan hissiy aloqani saqlab qolish imkonini beradi.

Bola hayotining birinchi yilida onada emotsional stress kamaymaydi, balki ko'payadi, onalarning 82%ida bu holat aniqlangan. Kasalxonadan uyga qaytgach, bunday bemorlar ikkilamchi agorafobiya (yolg'iz qolishdan qo'rquv)ni boshdan kechirishi mumkin, ona bolasi bilan yolg'iz qolishdan qo'rqadi va unga to'liq g'amxo'rlik qila olmaydi. Obsessiv qo'rquvlarga singib ketish oxir-oqibat ekstremal darajaga yetadi. Aksariyat hollarda og'ir havotirli buzilishlar distrofiya bilan birikadi va bu asabiylashish, yaqinlariga, shu jumladan bolaga yo'naltirilgan tajovuzga moyillikni yuzaga keltiradi.

Onaning bolaga mehr-muhabbat bilan munosabatda bo'lishi muhim ahamiyatga ega. H.Kohut hamda D.Vinnikott aynan shu haqida g'oyalari ishlab chiqib, bu insonning “empatik rezonans”ga bo'lgan hayotiy ehtiyojini qondirishini ta'minlaydi, degan fikrni bildirganlar. Bolalar o'zlarining qadr-qimmatini, ahamiyatlilik va ajoyibligini ko'rsatish uchun ota-onalariga muhtoj. H.Kohut buso'zlardan emas, balki yuz ifodalari, ishoralar, ovozning intonatsiyasidan tan olinganiga e'tiborni qaratadi. Ota-ona har doim nuqsonsiz oyna bo'la olmaydi va bir kun kelib bolani istalgan tafakkur bilan ta'minlamaydi. Biroq, agar bola muvaffaqiyatli, aynan ishlash bo'yicha yetarli tajribaga ega bo'lgan bo'lsa, bunday lahzalarda u o'zi uchun oynaga aylanishi mumkin, boshqacha aytganda, u bu funksiyani o'ziga moslashtiradi. Kelajakda esa eng ajoyib va qadrlil bo'lishga e'tibor bermaydi. Qabul qilish va sevishtirish tajribasiga ega bo'lmaydi. Bu munosabat esa endi uning tashqi dunyodan qanday xabarlar olishi mumkinligiga bog'liq emas, balki, o'z-o'zini hurmat qilish negiziga birikadi.

Har bir inson o'z mavjudligini ma'qullanishi, boshqa odamlar nazarida o'z qadriini his qilishi, hamdardlik rezonansiga muhtoj. Boshqacha qilib aytganda, o'zimizni tanib olish uchun har birimizda e'tiborga ehtiyoj mavjud. Biroq, kattalargina o'zlarining shaxsiy foydalari va qadriyatlarini boshqalar tomonidan tan olinishi asosida yetuk munosabatlar o'rnatiladilar. Erta yoshda aynan o'sha odamlar bu ehtiyojni o'zining ibtidoiy shaklida saqlab qolishadi, ularning pastligini his qilishadi, haqiqiy bo'lmagan samimiyat ularni to'xtatib qo'yadi.

Bolaning yana bir muhim ehtiyoji, aynan namunadan o'rnatilgan olish bilan bir qatorda, H.Kohut ota-onani ideallashtirish zarurligini nazarda tutadi. Bola o'z yaqinlari kuchli va aqlli insonlar ekanligini bilishi, unga hayot qiyinchiliklari va ichki muammolarni bartaraf etishga yordam berishi muhimdir. Ota-onaning muvaffaqiyati va muvaffaqiyatsizligi bolaga ushbu funksiyani o'ziga singdirishiga imkon beradi. Shuning uchun u asta-sekin o'ziga va qobiliyatiga bo'lgan ishonch hissini egallaydi.

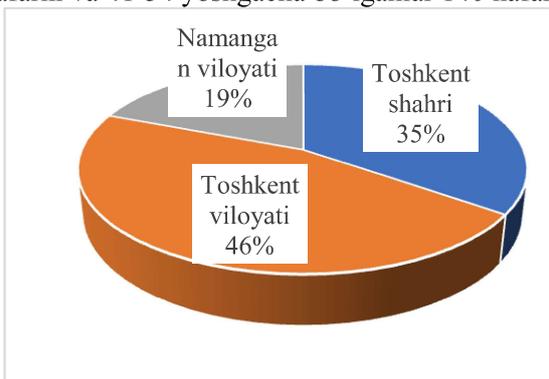
Tadqiqotchilar bolada o'z-o'zini yuqori baholashning rivojlanishini talablarning barqarorligi va undan yanada yetuk xatti-harakatlarni kutish kabi elementlarni boshqarish bilan bog'lagan. Muloqotning yana bir muhim sifati farzandini tinglash qobiliyatidir. Bu bolaga o'zining munosib fikrlarni bildirayotganini, g'oyalari muhimligini va e'tiborga olinishi kerakligini his qilish imkonini beradi.

Mehr-muhabbat bola va onaning o'zaro mehr-oqibatli bo'lish istagi ko'p asrlar davomida mavjud bo'lgan chuqur ehtiyojdir. U shunday qadimiy ildizlarga egaki, u arxetip hisoblanib, uning timsolini dinda, afsonalarda va ertaklarda, mehribon ona xudosi va ilohiy bolalar obrazlarida ko'rish mumkin. Rivojlanishning dastlabki bosqichlarida bu ehtiyojni qondirish nafaqat bolaning jismoniy yashashini ta'minlaydi, balki o'ziga va ichki dunyosiga, tashqi dunyoga va insonning hayot yo'lidagi boshqa kishilarga nisbatan salbiy munosabatning kalitidir. U barcha insonga yaqin munosabatlarning asl mohiyatiga singib turadi.

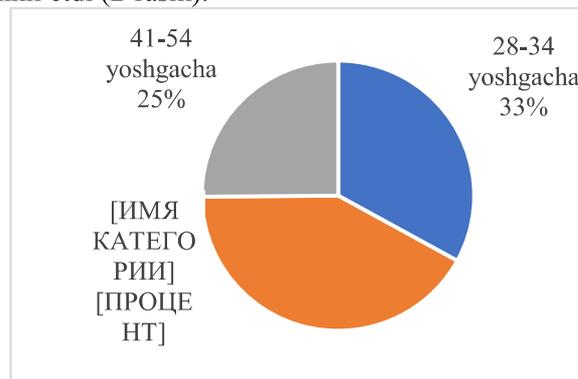
Agar bola nosog'lom ruhiy holatda o'sayotgan bo'lsa, bolaning onalik sevgisiga bo'lgan ehtiyoji qondirilmasa va u juda xafa bo'lsa, bola salbiy his-tuyg'ular bilan ulg'ayadi va travmatik tajriba uni azoblaydi. Bundan tashqari, bunday odam ulg'aygan sari hayotga, odamlarga va hatto ichki dunyosiga dushmanlik yoki shubha bilan qaraydi. Zero, shaxsning hissiy resursi mavjudligi quyidagilarga imkon beradi:

- ijtimoiy qiyinchiliklarga yo'l qo'yib, o'zini o'zi qabul qilish va o'z-o'zini hurmat qilishni ta'minlash;
- o'zining tabiiy fazilatlaridan (temperament, moyillik, jismoniy ma'lumotlar va boshqalar) kuchli tomonlar sifatida foydalanish va ular asosida o'z kompetentligini (intellektual, hissiy, ijtimoiy va boshqalar) rivojlantirish;
- ichki chuqur potentsialga ega bo'lish va ularning individualligini (yaxlitligi, faolligi, moslashuvchanligini) rivojlantirish;
- kayfiyatni tartibga solish, azob-uqubatlarga chidash, shaxsiy o'sish uchun foydalanish;
- o'z nomukammalligini inobatga olgan holda o'zini psixologik jihatdan rivojlangan his etish;
- qobiliyatli, salohiyatli va moslashuvchan bo'lish.

Ona va bola o'rtasidagi ijtimoiy psixologik munosabatlarni tadqiq etganimizda natijalarining birlamchi statistik tahliliga ko'ra, tadqiqotda jami 334 nafar ayollar ishtirok etib, Toshkent shahridan 116 nafar, Toshkent viloyatidan 154 nafar hamda Namangan viloyatidan 64 nafar sinaluvshilar qatnashdi (1-rasm). Tadqiqot obyektlari yosh tasnifiga ko'ra 28-34 yoshgacha bo'lganlar 84 nafarni, 34-40 yoshgacha bo'lganlar 110 nafarni va 41-54 yoshgacha bo'lganlar 140 nafarni tashkil etdi (2-rasm).

1-rasm. Hududlar kesimida sinaluvchilarning ulushi

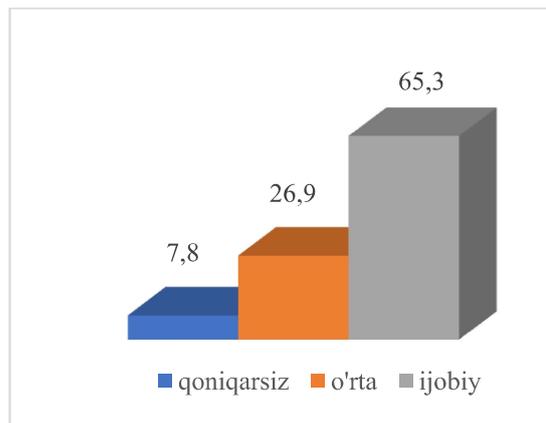
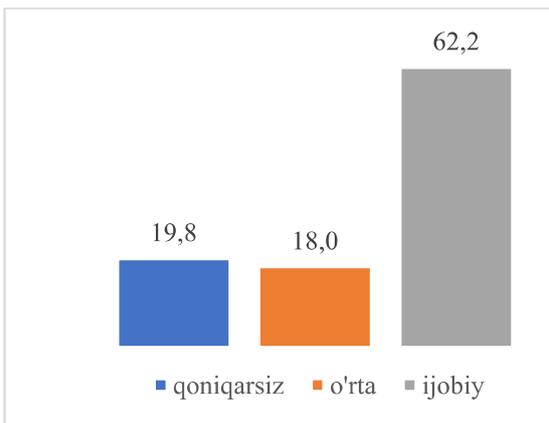

2-rasm. Sinaluvchilarning yosh bo'yicha tasnifi

Sinaluvchilarning farzandi bilan munosabatini o'rganish maqsadida so'rovnoma o'tkazilib, mazkur so'rovda 10 ballik tizimda baholash taklif etilgan bo'lib, mazkur so'rovnomaga ko'ra quydagicha natijalar qayd etilgan:

So'rovnomaning 1-savolida onaning farzandiga munosabatini qanday baholashi haqida bo'lib, olingan natijalarga ko'ra 66 nafar ayollar farzandi bilan munosabatini qoniqarsiz, 60 nafar ayollar farzandi bilan munosabatini o'rta, 208 nafar ayollar farzandi bilan munosabatini ijobiy deb baholagan (3-rasm). Demak, aksariyat sinaluvchilar farzandi bilan munosabatini ijobiy deb baholab, o'zining onalik rolidan qoniqishni his qiladi.

Berilgan so'rovnomaning 2-savoliga ko'ra onaga nisbatan farzandining munosabati qanday ekanligi baholanib, olingan natijaga ko'ra 26 nafar sinaluvchilar munosabatlarni salbiy, 90 nafar sinaluvchilar farzandining munosabatini o'rta hamda 218 nafar sinaluvchilar farzandining unga nisbatan munosabatini ijobiy deb baholagan (4-rasm). Farzandining onaga munosabatini ijobiy baholamaslik 116 nafar sinaluvchilarda kuzatilib, bu onadagi nevroitik xolat kelib chiqishiga sabab bo'lishini taxmin qildik.

3-rasm.

1-savol: Farzandingizga munosabatingizni qanday baholaysiz?

4-rasm.

2-savol: Farzandingizning sizga munosabatiga qanday baho berasiz?

Munosabatlarning ayollar nigohida tahlili uning turmush o'rtog'i bilan qanday ko'rinishga ega ekanligini bilish zaruratini tug'dirdi va "ayolning turmush o'rtog'i bilan munosabati"ga baho qo'yilishi so'raldi. Olingan natijalarga ko'ra 28 nafar ayollargina munosabatlarning salbiyligi, qoniqmasligini, 90 nafar ayollar munosabatlari o'rta ekanligini va 216 nafar ayollar munosabatlari ijobiy ekanligini bildirgan. Shuningdek, birlamchi tadqiqot natijalarida 30 nafar sinaluvchilarning ajrashgani hamda 13 sinaluvchilarning turmush o'rtoqlari vafot etganligini inobatga olsak, mazkur salbiy natijaning aksariyati ajrashga ayollarga tegishli ekanligini taxmin qilishimiz mumkin. Aksariyat oilalarda er-xotin munosabatlari ijobiy ekanligini inobatga olib, nevrotik holatga asosan farzandlar bilan munosabat ta'sir qilishini hamda mazkur tadqiqotda tanlangan obyektlar asosan ona va farzand munosabatlari tizimida onalarda nevrotik holatlarning shakllanishi hamda farzandlarda yosh inqirozlarining ta'sirini o'rganish uchun munosib tadqiqot obyekti sifatida tanlanganligini ko'rsatmoqda.

Yuqoridagi metodikalar tahlili hamda birlamchi statistika natijalari asosida tanlangan tadqiqot metodlari va tadqiqot obyektlarining mavzu maqsad va vazifalarini amalga oshirish uchun munosibligini ko'rish mumkin. Shu bilan bir qatorda tadqiqot davomida ona va bola munosabatlari bilan bog'liq muammolarning onalardagi nevrotik holatga, bolalardagi yosh inqiroziga ta'sirini o'rganib borish maqsadga muvofiq.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerak-ki, oilada bola uchun eng asosiy inson bu uning onasidir. Onalarning ruhiy holati bolaga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omil sanaladi. Inson xulq-atvori, ularning muvaffaqiyati haqidagi hayotiy rejalari va prognozlar, da'volar darajasi unga onasi tomonidan qilingan munosabat natijasi bilan bog'liq. Bolalikda yaqinlari tomonidan qabul qilish va hurmat qilish asosida shakllangan o'z-o'zini hurmat qilish shaxsning ulg'ayishi bilan ishlarda o'ziga bo'lgan baholar bilan boyitiladi.

Adabiyotlar:

1. Бекмиров, Т. (2023). Психологическое состояние матерей детей с отклонениями в развитии.
2. Бекмиров, Т. Р. (2022). Некоторые методы и приемы диагностики особенностей преодоления подростками кризисных ситуаций жизни. *Central asian journal of mathematical theory and computer sciences*, 3(12), 224-228.
3. E.G. Shchukina. Zamonaviy an'analarni psixologik qo'llab-quvvatlash xususiyatlari. Monografiya, Arkhangelsk 2009
4. Zuykova E.M. Feminologiya va gender siyosati: darslik / M.: Nashriyot va savdo korporatsiyasi "Dashkov va K", 2007. – 300 s.
5. Eruslanova R.I. Oilaga oid davlat siyosati to'g'risida. vaqtinchalik bosqich /– Cheboksary, 2003. – S. 56.
6. Dadasheva K.N., Agafonov B.V., Dadasheva M.N., Podrezova L.A. Asthenic syndrome in general practice: therapy possibilities. *RMJ. Medical Review*. 2019;4(II):91–95.
7. 2020 Pantileev S. R. O'z-o'ziga munosabat hissiy-baholash tizimi sifatida. M., 1991.
8. Melibayeva, R. N., Narmetova, Y. K., Bekmirov, T. R., Bekmirov, T. R., & Abdumutalibova, M. M. (2023). Oilalarda Nevrotik Buzilishlar Sabablari Va Ularni Bartaraf Etish Usullari. *Amaliy va tibbiyot fanlari ilmiy jurnali*, 2(12), 695-699.
9. Narmetova, Y. K., Abdumutalibova, M. M., Mirzayeva, A. M., Maxsudov, V. G., & Turgunova, G. T. (2023). Oilalarda nevrotik holatlarni profilaktikasi. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12 Part 3), 42-46.

№		bet
		стр
		page
1	<i>Miralimov Mirjamol Yuldashevich</i>	3
	Voyaga yetmaganlarda jinoyat motivlarining shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	
	Психологические факторы, влияющие на формирование преступных мотивов у несовершеннолетних	
	Psychological factors affecting the formation of criminal motives in minors	
2	<i>Abdug'aniyeva Diyora Abdurashid qizi</i>	8
	Destrektiv emotsional holatdagi shaxslarda shaxs xususiyatlarining o'ziga xosligi	
	Личностные характеристики лиц в деструктивном эмоциональном состоянии	
	Personality characteristics of persons in a destructive emotional state	
3	<i>Abdullayeva Zuxro Ismoilovna</i>	14
	Iqtidorli bolalar qobiliyati va muloqoti	
	Способности и коммуникация даровых детей	
	Ability and communication of gift children	
4	<i>Alimova Nargiza Usmanovna, Jumayeva Guljaxon O'ralovna</i>	18
	Ota-ona va farzand munosabatlari asosida bolalarda farovonlik tuyg'usini shakllantirish	
	Формирование чувства благосостояния у детей на основе родительско-детских отношений	
	Formation of a sense of well-being in children based on parent-children relationships	
5	<i>Ataboyev Navro'zbek Ilhombek o'g'li</i>	22
	Yolg'izlikning shaxs shakllanishiga bo'lgan ta'siri	
	Влияние одиночия на формирование личности	
	Influence of loneliness on personal formation	
6	<i>Baratova Dilafro'z Olimjanovna</i>	27
	Noto'liq oilaning ijtimoiy-psixologik muammolari	
	Социально- психологические проблемы неполной семьи	
	Social and psychological problems of the dysfunctional family	
7	<i>Bekmirov Tolib Rashidovich</i>	34
	Ona va bola o'rtasidagi ijtimoiy-psixologik munosabatning o'ziga xosligi	
	Характеристика социально-психологических отношений между матерью и ребенком	
	Characteristics of social-psychological relationship between mother and child	
8	<i>Djumabayeva Manzura Bagibekovna</i>	38
	O'smirlik davrida suitsidal xulq-atvorining o'ziga xos xususiyatlari	
	Особенности суицидального поведения в подростковом возрасте	
	Characteristic features of suicidal behavior in adolescence	
9	<i>Kodirjonova Nafisahon, Elov Ziyodullo Sattorovich</i>	42
	Noto'liq oilalarda o'smirlar rivojlanishining psixologik muammolari	
	Психологические проблемы развития подростков в неполноценных семьях	
	Psychological problems of adolescent development in faulty families	